

ÇEVRELEME POLİTİKASI

Prof.Dr. Gencer Özcan
Bilgi Üniversitesi
gencer.ozcan@bilgi.eu.tr

ÖZET

Çevreleme Politikası (Containment Policy) ABD'nin Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından başlayarak izlediği ve SSCB'nin II. Dünya Savaşı sonrasında artan etkisini sınırlamayı hedefleyen doktrine verilen isimdir. Düşünsel temelleri ABD'li diplomat George S. Kennan tarafından 1946'da Moskova'dan Washington'a gönderilen 'Uzun Telgraf' ile atılan Doktrin, yayılmacı eğilimleri durdurulduğunda komünist yönetimlerin çökmelerinin kaçınılmaz olacağını ileri sürüyordu. Kennan, Rusların tarihsel olarak kuşatılma kaygısı taşıdıklarını belirterek, Sovyetlerin sergilediği yayılmacı eğilimlerin bu kuşatmayı engellemek için geliştirilen bir tepki olduğunu ve Marksist-Leninist ideolojinin de bu yaklaşıma entelektüel içerik kattığını ileri sürmüştür. Kennan'a göre, Rus yayılmacı eğilimlerinin önü "uzun erimli, sabırlı, ancak kararlı ve uyanık bir çevreleme" yoluyla alınabilirdi. Politikasının ilk somut örneği 12 Mart 1947'de açıklanan Truman Doktrini olmuş, Soğuk Savaş boyunca ABD'nin küresel politikalarına biçim vermeyi sürdürmüştür.

Çevreleme

Politikası

yayılmacı

eğilimleri

durdurulduğun-

da Sovyetler

Birliği'nin

kaçınılmaz

olarak

çökecekleri

varsayımına

dayanıyordu.

Çevreleme Politikası (*Containment Policy*) ABD'nin Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından başlayarak izlemeye başladığı ve SSCB'nin II. Dünya Savaşı sonrasında artan etkisini sınırlamayı amaçlayan stratejik doktrine verilen isimdir. 1945 ile 1953 arasında görev yapan ABD'nin 33. Başkanı Harry S. Truman yönetimi tarafından uygulamaya konulan doktrin, yayılmacı eğilimleri durdurulduğunda komünist yönetimlerin kaçınılmaz olarak çökecekleri varsayımına dayanıyordu.

Temmuz 1947'de *Foreign Affairs* dergisinde ABD'li diplomat George S. Kennan tarafından yazılan, fakat yalnızca "X" imzasıyla isimsiz olarak yayınlanan "*Sources of Soviet Conduct*" (Sovyet Tutumunun Kaynakları) başlıklı makale, genel olarak ABD'nin Çevreleme Politikasının temel parametrelerinin ortaya konduğu metin olarak kabul edilir. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın önde gelen Sovyet uzmanlarından birisi olan Kennan, Moskova'da uzun süreli görev yaparak Sovyet sistemini yakından tanımak olanağı bulmuş bir diplomattı. 'X Makale' olarak da bilinen yazı, aslında Kennan'ın Moskova'dan ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 22 Şubat 1946 tarihli 'Uzun Telgraf' olarak anılan mesajının genişletilmiş haliydi.

Kennan, 'Uzun Telgraf'ta Sovyet rejiminin özelliklerini ortaya koyarak, Moskova'ya karşı uygulanacak bir çevreleme politikasının genel çerçevesini oluşturur. Bu çerçevenin dayanak noktalarını, Moskova'nın tarihsel olarak kuşatılma kaygısı taşıdığı, Sovyetlerin sergilediği yayılmacı eğilimlerin bu kuşatmayı engelleyebilmek için gösterilen tepkilerin sonucu olduğu, Marksist-Leninist ideolojinin de bu eğilimlere entelektüel içerik kazandırdığı gibi tespitler oluşturuyordu. Kennan'ın üzerinde durduğu bir başka husus ise, Sovyet yöneticilerin kapitalist ülkeleri tutumları yüzünden eleştirmeleri olgusudur. Kennan'a göre temel sorun, Sovyetler Birliği'nin kapitalizmi, içinde barındırdığı kendine özgü nitelikler nedeniyle, uzlaşılması mümkün olmayan düşman olarak görmekte olmasıdır. Kennan, sonuç olarak, Sovyetlerin sürekli silahlanma, gizlilik, baskı ve propaganda gibi araçlar kullanarak Batılı ülkeler arasındaki ayrılıkları derinleştirmeye çalıştığını, bu ülkelerde başta sendikalar olmak üzere çeşitli siyasal örgüt ve yapıları kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmek için çabaladığını ve Türkiye ve İran gibi komşu ülkeleri sinir savaşı, askeri yığınak, propaganda vb. yöntemlerle sindirdiğini belirtmiştir. Kennan'a göre bu yöntemlerin etkisiz kılınabilmesi "Rus yayılmacı eğilimlerinin uzun erimli, sabırlı, ancak kararlı ve uyanık bir biçimde çevrelenmesine" bağlıdır. Buna göre, çevreleme stratejisi başarıyla uygulanır ve Sovyet yayılmasının II. Dünya Savaşı sonrasında ulaştığı sınırlar içinde kalması sağlanacak olursa, Sovyet rejimi yavaşça çözülecek ya da

**Kennan 22 Şubat
1946 tarihli
'Uzun Telgraf' ile
Moskova'nın
tarihsel olarak
kuşatılma kaygısı
taşıdığı,
Sovyetlerin
yayılmacı
eğilimlerin bunu
engelleme çabası
olduğunu,
Marksist-
Leninist
ideolojinin de bu
çabaya
entelektüel
içerik
kazandırdığını
ileri sürmüştür.**

çökecekti. Kennan'a göre SSCB sürekli biçimde yayılmadığı sürece ayakta kalamayacak bir sistemdi; dolayısıyla yayılmacılığı engellendiği takdirde çöküşü kaçınılmazdı. Özetle makale ABD yönetiminin savaş boyunca birlikte savaştığı SSCB ile ittifak ilişkilerini gözden geçirmesi gerektiğini ileri sürerek, ABD'nin izlemesi gerektiğini düşündüğü yeni politikanın ana hatlarını ortaya koyuyordu.

Pratikte ABD, II. Dünya Savaşı'nı takiben uygulamaya başladığı çevreleme politikasının bir gereği olarak 12 Mart 1947'de Truman Doktrini'ni açıklayarak, Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım vermeye başladı. ABD yönetiminin bu yardımlardan beklentisi Yunanistan ve Türkiye'deki Batı yanlısı yönetimlerin Sovyet baskısına karşı dirençlerini arttırmaktı. Truman Doktrini'nin yanı sıra, Avrupa'da da Marshall Yardımı ile uygulamaya konulan çevreleme politikasının ağırlık merkezi, zamanla ekonomik odağını kaybederek öncelikle askeri araçlardan yararlanılmasını öngören ve sadece Avrupa'da değil, küresel ölçekte uygulamaya sokulan bir doktrine dönüşmüştür. Böylece Kennan'ın başlangıçta sadece SSCB ile savaştan kaçınmayı öngören bir yaklaşım olarak tanımladığı çevreleme politikası, zamanla SSCB'nin sürekli teyakkuz halinde bulunmak zorunluluğunda hissetmesine neden olan, siyasi olmaktan çıkıp, askeri boyutu ağır basan bir doktrine dönüşmüştür. Çevreleme politikası izleyen yıllarda başta NATO olmak üzere SSCB'yi çevrelemek üzere oluşturulan askeri yapıların da düşünsel dayanağı olmuş, ayrıca ABD'nin başta Kore ve Vietnam'da gerçekleştirilenler olmak üzere, çok sayıda askeri müdahalesinin meşrulaştırılması için de kullanılmıştır. Kennan anılarında çevreleme politikasının askeri boyutun ağırlık merkezini oluşturduğu bir doktrin olarak yorumlanmasının yanlış olduğunu ileri sürerek, bu çerçevede yapılan uygulamaları eleştirmiştir.

Öte yandan, Uzun Telgraf'ın kaleme alınması ile Truman Doktrini'nin benimsenmesi arasında geçen sürede olup bitenlerin anlaşılabilmesi için ABD dış politikası üzerinden yaşanan tartışma ve iktidar mücadelelerine de kısaca değinmek gerekir. Öncelikle belirtilmesi gereken nokta, 1946 Seçimleriyle Kongrenin her iki kanadında da Cumhuriyetçilerin çoğunluğu ele geçirmiş olmalarıdır. Truman yönetiminde Dışişleri Bakanı James F. Byrnes'in ayrılmasından sonra, bakanlık koltuğuna, Sovyetlere karşı daha sert politikalar izlenmesi gerektiğini ileri süren George C. Marshall geçerken, bakan yardımcılıklarına ise yine benzer görüşlere sahip olan Dean G. Acheson ile Will Clayton atanmıştır. Bu değişiklikler sonrasında Sovyet baskısı ile karşı karşıya kalan Yunanistan ve Türkiye'nin kendi kaderleriyle baş başa bırakılmasını savunan ya da bu ülkelere ilişkin sorunlara BM nezdinde çözüm

Kennan'a göre SSCB, kapitalizmin uzlaşılması mümkün olmayan düşman olduğu varsayımından hareketle sürekli silahlanma, gizlilik, baskı ve propaganda gibi araçlar kullanarak, Batılı ülkeler arasındaki ayrılıkları derinleştirmeye çalışmakta, çeşitli siyasal örgüt ve yapıları kendi doğrultusunda yönlendirmeye çabalamaktadır.

aranması gerektiğini düşünen çevreler etkisizleşirken, ABD dış politikasına Sovyetlere karşı şahin politikalar izlenmesi gerektiğini savunan çevreler hakim olmuş, Sovyetler Birliği'nin baskı politikasına maruz kalan Yunanistan ve Türkiye'nin açık ve kararlı biçimde desteklenmesi politikası uygulanmaya konulmuştur.

Bu politika değişikliğinin ilk somut sonucu 12 Mart 1947'de açıklanan Truman Doktrini'dir. Doktrin, Yunanistan ve Türkiye gibi dolaylı ve dolaysız saldırılar karşısında bütünlüklerini korumaya çalışan özgür ve demokratik ülkelerin ABD tarafından desteklenmesini öngörüyordu. Doktrin uyarınca Sovyet baskısına karşı direncini artıracığı beklentisi ile Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım verilmesi kararlaştırılmış, ilan edilmesinden kısa bir süre sonra her iki ülke ile imzalanan anlaşmalarla doktrin hızla uygulamaya konulmuştur. Truman Doktrininden sonra çevreleme politikasının en somut uygulamalarından biri de 1949'da NATO'nun kurulması olmuştur. Adından da anlaşılacağı gibi önce yalnızca Kuzey Atlantik ülkelerini bir araya getirmeyi amaçlayan NATO, 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ı da ittifaka katarak sorumluluk alanını Ortadoğu coğrafyasına doğru genişletmiştir.

Truman Doktrininde kullanılan söylem, ABD ile SSCB arasındaki çekişmeyi iki devlet arasındaki rekabet olmaktan ziyade, demokrasi ile totaliter diktatörlükler, dolayısıyla da 'iyi' ile 'kötü' arasındaki mücadele olarak tanımlamış, özgür ülkelerin korunabilmesi için Sovyetler Birliği'nin çevrelenerek yayılcı eğilimlerine set çekilmesi gerektiği dünya kamuoyuna ilan edilmiştir. Böylelikle Avrupa ile sınırlı bir coğrafya için tasarlandığı düşünülen çevreleme politikası küresel ölçekli olarak uygulamaya, dolayısıyla ABD çıkarlarının da küresel ölçekte tanımlanmasına geçilmiştir.

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve 1950'de başlayan Kore Savaşı dikkatleri Uzak Doğu'ya yöneltirken, çevreleme politikasının Orta Avrupa'da Sovyet yayılmasının engellenmesi gibi sınırlı bir biçimde değil, küresel bir yaklaşımla uygulanması gerektiğini savunan çevrelerin de işini kolaylaştırmıştır. Bu değişim kurumsal ifadesini 1954'te Güney Doğu Asya ülkelerini bir araya getiren Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü'nün (*Southeast Asia Treaty Organization, SEATO*) kuruluşunda bulmuştur. 1955'de İngiltere'nin öncülüğünde, Türkiye, İran, Irak ve Pakistan'ın katılımı ile kurulan Bağdat Paktı da çevreleme politikasının benzer şekilde Batı Asya'daki uygulaması olmuştur.

Çevreleme doktrininin en açık uygulamaları, Başkan Truman ve ardından iktidara gelen Başkan Dwight D. Eisenhower dönemlerinde görülmüştür. Bu

ABD, II. Dünya Savaşını takiben uygulamaya başladığı çevreleme politikasının gereği olarak 12 Mart 1947'de Truman Doktrini'ni açıklayarak Yunanistan ve Türkiye'deki Batı yanlısı yönetimlerin Sovyet baskısına karşı dirençlerini artırmak için bu ülkelere ekonomik ve askeri yardım programı başlatmıştır.

dönemde farklı ülkelerdeki komünist yönetimlerin 'karşı devrimci' yöntemler yardımıyla devrilerek kurtarılmış bölgeler oluşturulmasını öngören uygulamalarla da karşılaşmıştır. Ellili yıllarda ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean G. Acheson tarafından ileri sürülüp, ABD dış politikasına yön veren temel ilke olarak benimsenen 'Domino Teorisi' de çevreleme politikasının meşrulaştırılmasında kullanılmıştır. Domino Teorisi, Güneydoğu Asya'daki gelişmeler bağlamında dile getirilmiş olmakla birlikte, ABD karar vericilerinin 1950'li yılların başında dünyayı nasıl gördüklerini açıklaması bakımından anlamlıdır. Teori, Vietnam'ın 'kaybedilmesi' durumunda Vietnam'a komşu ülkelerin de, adeta birisi yıkıldığında ötekilerin de yıkılmasına neden olan domino taşları gibi, birbiri ardından yıkılarak Sovyet uydusuna dönüşeceklerini, bu nedenle de Vietnam'da direnişin zayıflatılmadan sürdürülmesi gerektiğini ileri sürmekteydi.

Çevreleme politikası altmışlı yıllardan başlayarak Sovyetler Birliği'nin 'barış içinde bir arada yaşama' söylemi ve ardından gelen *Detente* dönemiyle birlikte varlık nedenini büyük ölçüde yitirmiştir. Çevreleme politikasının gündemden düşmesine yol açan bir başka gelişme ise SSCB ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki çatışma nedeniyle iki büyük sosyalist ülke arasındaki dayanışmanın son bulmasıdır.

Bu gelişmeler sırasında çevreleme politikasının fikir babası olarak görülen Kennan, doktrinin bu biçimde anlaşılıp uygulanmasına yönelik eleştiriler dile getirmeye başlamıştır. 1967'de yayınlanan anılarında, çevrelemenin militarist bir bakış açısıyla anlaşılıp uygulanmış olmasına karşı çıkarken, bu doğrultuda yapılan uygulamaların kendisiyle özdeşleştirilmesine de tepki göstermiştir. Kennan Sovyetlerin ortaya koyduğu tehdidin siyasal nitelikli olduğunu, dolayısıyla siyasal yollardan karşılanarak çevrelenmiş olması gerekirken, askeri bir tehdit olarak tanımlandığını ve askeri yollardan engellenmeye çalışılmasının da yanlış uygulamalara yol açtığını ileri sürmüştür. Kennan bu görüşlerini 1984'te yinelemiş, X-Makale'nin bağlamı dışına çıkartılarak yanlış yorumlandığını söylemiştir. Kennan, Sovyetler Birliği'nin batılı bir güce ya da Japonya'ya saldıracağına ilişkin en küçük bir tehlikenin bile olabileceğine inanmadığını vurgulayarak, kendisinin dikkat çekmeye çalıştığı tehlikenin siyasal nitelikli olduğunu yeniden belirtmiş, tarihsel verilerin de bu saptamayı doğruladığını yazmıştır. Kennan'ın eleştirileri bu kadarla kalmamış, ABD askeri gücünün sınırsız ölçüde büyümesine ve Batı yarımküresi dışındaki bölgelere doğru yayılmasına da karşı çıkmıştır. Kennan'ın yıllar sonra anılarında, 1949'da Washington'da, Beyaz Saray'da, Pentagon'da ya da Dışişleri Bakanlığı'nda bu kadar çok sayıda insanın nasıl olup da Sovyetler Birliği'nin her an saldırıya geçerek III. Dünya Savaşı'nı

Çevreleme politikası, başta NATO olmak üzere SSCB'yi çevrelemek üzere oluşturulan askeri yapılara düşünsel dayanak oluşturmuş, ayrıca ABD'nin başta Kore ve Vietnam'dakiler olmak üzere, çok sayıda askeri müdahalesinin meşrulaştırmak için kullanılmıştır.

başlatacağı tehlikesiyle karşı karşıya bulunulduğu sonucuna varabildiklerini anlayamadığını yazar.

Çevreleme politikası, ABD öncülüğünde uygulanan Soğuk Savaş politikaları arasında büyük bir olasılıkla kendinden en çok söz ettiren stratejik doktrin olarak tanımlanabilir. Her ne kadar uygulamada uzun yıllar askeri yöntemleri öne çıkartan bir doktrin olarak kullanılmışsa da, çevreleme fikrini ortaya atan Kennan'ın 'Sovyetler Birliği'nin askeri yollarla sürdürülen bir savaşla değil, siyasal yöntemleri kullanan bir yıpratma mücadelesiyle durdurulabileceği' öngörüsü 1980'li yıllarda gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

George Kennan, “[The Long Telegram](https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm)”, 861.00/2 - 2246: Telegram, The Charge in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State, Moskova, 22 Şubat 1946, <https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>.

X, (George Kennan), “The Sources of Soviet Conduct”, <http://www.historyguide.org/europe/kennan.html>

George F. Kennan, *Memoirs: 1925-1950*, Boston: Little, Brown, 1967.

George F. Kennan: *Memoirs, 1950-1963*, New York, Pantheon 1983.

John Lewis, *George F. Kennan: An American Life*, Penguin Press, 1983.

Henry Kissinger, “The Age of Kennan”, *The New York Times Book Review*.10 Kasım 2011, <https://www.nytimes.com/2011/11/13/books/review/george-f-kennan-an-american-life-by-john-lewis-gaddis-book-review.html>.

EK OKUMA

John Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*, Oxford University Press, 2005.

“George Kennan’s Cold War Policy of Containment - A Conversation with Kennan's Biographer”, *The Economist*, 28 Kasım 2011.**Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.**<https://www.economist.com/blogs/prospero/2011/11/quick-study-george-kennan%E2%80%99s-cold-war-policy-containment>

Henry Kissinger, “Reflections on Containment”, *Foreign Affairs*, C. 73, No. 3 (Mayıs - Haziran, 1994), ss. 113-130.

İNTERNET

The Wilson Center, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org>.

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association (ISA)* ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association (BPSA)* üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı (GP)*, *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı (TÜBAKOV)*, *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship (BSYRF)* projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.